
NEUS NOGUÉ SERRANO
MONTSERRAT CORTÈS-COLOMÉ

INTRODUCCIÓ

PRESENTACIÓ

Els criteris per a evitar un llenguatge sexista, discriminatori per a les dones, es van començar a aplicar durant la segona meitat del segle passat, en un context de lluita per la igualtat entre homes i dones i, en general, per la igualtat entre tots els éssers humans, independentment del sexe, la ideologia, la «raça», l'orientació sexual o qualsevol altre motiu que hagi estat històricament un factor de marginació o de discriminació social.

En català, aquestes recomanacions es van començar a elaborar i a aplicar a principis dels anys vuitanta, quan les diferents administracions (locals i autonòmiques) van començar a elaborar criteris d'estil per aplicar-los als textos adreçats als ciutadans i a la seva comunicació interna. Posteriorment, altres organismes, com ara universitats i sindicats, també van elaborar criteris propis.

En els últims anys, l'aplicació d'aquesta mena de criteris, d'una banda, s'ha anat estenent i, de l'altra, s'ha començat a qüestionar. Tant algunes de les persones que havien d'aplicar els criteris (per exemple, assessors lingüístics de l'Administració), com alguns dels usuaris que escrivien textos on posteriorment s'aplicaven els criteris, van començar a mostrar-se crítics, públicament o en privat, amb algunes de les solucions que es proposaven. Al darrere d'aquestes queixes, hi havia la percepció que negar el valor genèric del gènere masculí en una llengua romànica com el català era anar en contra de l'estructura mateixa de la llengua i que les «solucions» que es proposaven per a resoldre-ho contravenien principis generals de llenguatge, com ara el principi d'economia.

En aquest context, el dia 19 de març del 2010 va tenir lloc a l'Aula Magna de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona la jornada «Visibilitzar o marcar? Repensar el gènere en la llengua catalana», organitzada pel Grup d'Estudi de Llengües Amençades (GELA), vinculat a la mateixa universitat. L'objectiu era valorar des d'una perspectiva lingüística l'aplicació dels criteris adreçats a fer visibles les dones en els entorns comunicatius públics. Està previst que les actes es publiquin durant l'any 2013 a l'editorial Empúries.

Entre les conclusions de la jornada hi havia el propòsit de constituir un grup de treball, format per representants del GELA, de diferents institucions públiques (Generalitat de Catalunya i Parlament de Catalunya) i de l'àmbit universitari. Com a resultat de la feina del grup, el mes d'octubre del mateix any es va fer públic l'«Acord sobre l'ús no sexista de la llengua», que presentava un seguit de principis generals que s'haurien de tenir en compte a l'hora d'establir aquesta mena de criteris i que es publicarà en el llibre d'actes esmentat més amunt. De fet, alguna de les institucions que van participar en la jornada, com ara la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, ja ha adaptat els seus criteris als principis d'aquest document.

Al nostre entendre, un dels motius del problema és de tipus terminològic. La tradició gramatical occidental ha anomenat *masculí*, *femení* i *neutre* les marques morfològiques de gènere associades als noms i, per concordança, als adjectius i als pronoms. Les dues primeres denominacions, juntament amb el fet que en alguns noms referits a entitats animades es pot establir una correlació entre aquestes marques morfològiques i el sexe del referent —que, sens dubte, és el motiu pel qual es van seleccionar les denominacions *masculí* i *femení*—, han provocat la confusió entre gènere gramatical i sexe biològic que hi ha al darrere de molts dels criteris qüestionats.

Finalment, volem remarcar que durant el procés d'edició d'aquest monogràfic es va publicar l'informe d'Ignacio Bosque «Sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer» (*El País*, 4 de març del 2012), que considerem una aportació molt important a aquest debat.

El monogràfic que presentem recull cinc articles que tracten la relació entre sexe i gènere gramatical des de diferents punts de vista.

En el primer article, M. Carme Junyent recull diverses definicions sobre el *gènere*, fetes per lingüistes de reconegut prestigi, les quals giren a l'entorn de la idea que les distincions de gènere són formals i que són independents de la realitat biològica que

és el sexe. Des d'una perspectiva antropològica, mostra que, en les llengües del món, la classificació dels substantius en classes és arbitrària i que, entre les llengües que marquen gènere, hi ha diversitat d'opcions a l'hora de referir-se a mascles i femelles. Així, l'autora destaca que només des de la diversitat lingüística, allunyant-nos dels models de llengua dominant, es pot comprendre el que és el *gènere*.

En el segon article, Ignasi Adiego fa un repàs dels estudis que s'han fet sobre el gènere en la família lingüística indoeuropea, des de l'obra fundacional de Karl Brugmann (1911) fins al moment actual. Entre altres qüestions, s'hi tracta el desenvolupament del gènere femení —posterior al masculí (o comú) i al neutre—, les relacions que es poden establir entre les característiques semàntiques dels noms i el gènere que han adoptat en les llengües indoeuropees, i les hipòtesis que s'han formulat per a explicar les diferents distribucions que hi trobem.

En el tercer article, Xavier Lamuela fa una exposició detallada de la manera com els tres gèneres del llatí (masculí, femení i neutre) han evolucionat, de manera a vegades convergent i a vegades diversa, en les llengües romàniques. L'article també mostra les diferents opcions que hi trobem pel que fa a la concordança entre elements i diverses nocions semàntiques associades amb la variació de gènere, com ara les oposicions individual —col·lectiu i comptable— no comptable.

En el quart article, Neus Nogué duu a terme una anàlisi de corpus amb l'objectiu de caracteritzar i il·lustrar els problemes que pot plantejar l'aplicació mecànica de criteris de «visibilització de les dones» en l'estructura sintàctica, el significat i les propietats discursives dels textos. Els principals criteris analitzats —els que plantegen més problemes d'aquesta mena en el corpus estudiat— són l'ús de noms col·lectius i epicens, i el desdoblament de masculí i femení, i tot seguit s'analitza l'efecte que pot tenir la combinació de diversos criteris en una mateixa oració o al llarg d'un mateix text.

El darrer article del monogràfic tracta la qüestió des d'una perspectiva psicolingüística. Montserrat Cortès-Colomé situa el debat en relació amb el fenomen de la significació i els efectes en la conceptualització no lingüística. Per bé que alguns treballs recents donen suport a la hipòtesi del relativisme lingüístic, l'autora hi discuteix que les marques de gènere puguin servir per a contrastar-la, atès que el gènere és una distinció formal, que no té una base semàntica —si la tingués, la paraula *persona*, per exemple, segurament només s'aplicaria als referents dones—, mentre que la diferenciació per sexe —com, per exemple, fa l'anglès— sí que en té. Darrere determinats usos de la llengua, com ara diferenciar sistemàticament el sexe de les persones o no

acceptar el masculí com a forma no marcada (o *genèrica*), s'amaga el supòsit que canviar la llengua és fonamental per a canviar les relacions i les pràctiques socials. L'interès del debat teòric que es discuteix en aquest article rau, doncs, en el fet que, si no es pot provar que el gènere es representa conceptualment, difícilment es pot atribuir a la llengua aquest poder.

En definitiva, esperem que aquest monogràfic pugui contribuir, tant des d'una perspectiva teòrica com des del punt de vista de la lingüística aplicada (a l'ensenyament, a l'assessorament lingüístic, a la traducció...), a aclarir aquest terreny, en els últims anys enterbolit, de la relació entre el sexe i el gènere en les llengües.

NEUS NOGUÉ SERRANO
MONTSERRAT CORTÈS-COLOMÉ
Universitat de Barcelona